

The Seljukid Host

Mehmet Alty Koymen (Arture) ¹

Mohammad Hossein Sadeghi (translator) ²

Abstract

This article, authored by Mehmet Altay Köymen, a prominent historian of the Seljuk period, provides a concise yet insightful analysis of the structure, functions, and political role of the military in the Sultanate of Rum. Drawing upon reliable historical sources, the author examines the army's involvement in royal succession, internal power struggles between military elites and the sultans, and its decisive role in major battles such as Manzikert, Myriokephalon, and Yassıçemen. The study reveals that the Seljuk military not only ensured the political survival of the state but also played a key role in realizing the policy of unifying Anatolia under Seljuk rule and defending its borders. In addition to its political and strategic functions, the article explores the economic and social aspects of military life, including the *iqṭāʿ* system, the remuneration of soldiers, and the luxurious lifestyle of high-ranking emirs, thereby offering a comprehensive view of the military class within the state structure. While the article provides valuable historical data, it is also marked by the author's strong nationalist perspective, especially in his attempts to distinguish a distinct "Turkish civilization" from the broader Islamic civilization—an approach that invites critical methodological reflection. Overall, the article not only contributes to our

¹ This article is a translation of article" :Mehmet Altay Köymen, "Selçuklu Ordusu", *Belleten*, Nisan 1988, Cilt 52, Sayı 202, ss. 91-100"

²Phd of History, University of Tehran, Tehran, Iran, sadeghihossein@ut.ac.ir
Date received: 08/02/2025, Date of acceptance: 17/4/2025

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

understanding of the Seljuk military apparatus but also serves as a potential model for future studies in medieval Iranian military history.

Key words: Seljukid, host, Sultanate of Rum, military history.

سپاه سلجوقی

محمت آلتای کویمن (نویسنده)^۳

محمد حسین صادقی (مترجم)^۴

چکیده (مترجم)

مقاله پیش رو، که به قلم محمت آلتای کویمن، یکی از برجسته ترین پژوهشگران تاریخ سلجوقی نگاشته شده، بررسی مختصری از ساختار، کارکرد و نقش سیاسی و اجتماعی سپاه در دولت سلجوقیان روم ارائه می دهد. نویسنده به بررسی نقش سپاه در انتخاب سلاطین و تثبیت سلطنت، کشمکش های داخلی میان امرای بزرگ و سلاطین، و عملکرد نظامی آن در نبردهای تعیین کننده مانند ملازگرد، مریوکیفالون و یاسی چمن می پردازد. این جستار نشان می دهد که سپاه سلجوقی نه تنها ضامن بقای سیاسی دولت بود، بلکه در تحقق سیاست وحدت آناتولی و دفاع از مرزهای سرزمینی آن نیز نقش مؤثری ایفا کرد. افزون بر این، مقاله به بررسی ابعاد اقتصادی و اجتماعی زندگی سپاهیان، از جمله نظام اقطاع، مزد سربازان و تجمل گرایی امرا پرداخته و تصویر روشنی از جایگاه و قدرت طبقه نظامی در ساختار دولت ارائه می دهد. هرچند مقاله از منظر محتوایی ارزشمند است، دیدگاه های ملی گرایانه نویسنده و تلاش او برای متمایز ساختن تمدن «ترک» از تمدن اسلامی، از منظر روش شناختی

^۳ این مقاله ترجمه ای است از:

Mehmet Altay Köymen, "Selçuklu Ordusu", Belleten, Nisan 1988, Cilt 52, Sayı 202, ss. 91-100

^۴ دانش آموخته دکتری تاریخ، دانشگاه تهران، تهران، ایران. sadeghihossein@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱/۲۸

نیازمند تأمل و نقد جدی است. این مقاله، علاوه بر ارائه داده‌های سودمند درباره سپاه سلجوقی، می‌تواند به‌مثابه الگویی برای پژوهش در تاریخ نظامی ایران در قرون میانه مورد استفاده قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: سپاه، سلجوقیان، سلجوقیان روم، آناتولی، تاریخ نظامی.

۱. مقدمه (مترجم)

جستار پیش رو که توسط یکی از برجسته‌ترین سلجوقی‌شناسان ترکیه نگاشته شده، درآمدی است کوتاه بر وضعیت سپاه در دولت سلجوقیان روم. این جستار علاوه بر آگاهی‌هایی که از وضعیت سپاه در دولت سلجوقیان روم به دست می‌دهد، از لحاظ ارائه طرح / الگویی برای پژوهش درباره «تاریخ نظامی» ایران در قرون میانه نیز می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. اگرچه که این جستار در نهایت اختصار نگاشته شده اما برای آشنایی ابتدایی با موضوع می‌تواند مفید باشد. همچنین پژوهش‌هایی که پیشتر درباره سپاه سلجوقی انجام شده و نویسنده نیز در اینجا بدان‌ها اشاره کرده است، می‌تواند پژوهشگران را در آشنایی با منابع و پژوهش‌های مرتبط با موضوع به کار آید. افزون بر این و درباره این جستار آنچه از زاویه‌ای دیگر جالب توجه می‌نماید، نمود پررنگ دیدگاه‌های ناسیونالیستی نویسنده در متن است. نویسنده پیروزی سلجوقیان در نبرد ملازگرد را نقطه آغاز «دولت ترکی» در آناتولی دانسته و در چندین جای متن از دولت سلجوقیان روم و امیرنشین‌های آناتولی به عنوان «دولت ترک» یاد کرده است! بحث بر سر ماهیت دولت سلجوقیان روم پژوهشی مستقل و مفصل می‌طلبد و پرداختن بدان در این جستار نمی‌گنجد. اما باید توجه داشت که ترکی دانستن آن دولت بیش از هر چیز برخاسته از تمایلات ناسیونالیستی نویسنده است که با وجود عدم سازگاری با شواهد تاریخی در تاریخ‌نگاری وی نمود پیدا کرده است.

۱.۱ مقدمه

در واقع و از آنجایی که تمامی سپاه‌های ترک دارای ویژگی‌های مشترکی هستند، نباید به‌طور جداگانه از سپاه‌هایی مانند سپاه گوک‌ترک، سپاه قراخانی یا سپاه سلجوقی سخن گفت.

باین حال، اگرچه از نظر ساختاری تفاوت چندانی میان اینها وجود نداشته باشد، از نظر کارکردی تفاوت‌های بزرگی میان آن‌ها به چشم می‌خورد. برخی از سپاه‌های ترک در سه قاره شناخته شده تا آن زمان امپراتوری‌هایی برپا کردند، برخی دیگر سرزمین‌هایی تشکیل دادند، برخی از آن‌ها سرزمین‌های تشکیل شده را محافظت کرده و آن‌ها را تا حدود طبیعی‌شان گسترش دادند. یک سپاه ترک نیز سرزمین تشکیل شده را نجات داده است. باری ما در این جستار درباره سپاه سلجوقیان روم^۱ که پس از تسخیر آن دیار به دست نیروهای امپراتوری سلجوقیان بزرگ، وظیفه محافظت و توسعه حکومت سلجوقیان در آناتولی را برعهده داشت صحبت خواهیم کرد.

۲. پژوهش‌ها درباره سپاه سلجوقی

تاکنون درباره سپاه سلجوقی، پژوهشگران زیر پژوهش‌هایی انجام داده‌اند: ۱. فؤاد کوپرولو،^۲ ۲. ا.ح. اوزون چارشیلی،^۳ ۳. و. گوردلوسکی،^۴ ۴. ک. کاهن،^۵ ۵. عثمان توران،^۶ ۶. آ. بومباجی^۷

افزون بر این، مقاله‌هایی نیز منتشر شده‌اند که تنها به یک ویژگی خاص از سپاه سلجوقی پرداخته‌اند. برای نمونه، می‌توان به پژوهش‌هایی درباره سربازان مزدور در دوره سلجوقی^۸ و یا نقش کمان در فتح آناتولی^۹ اشاره کرد.

از میان این پژوهشگران، و. گوردلوسکی و ک. کاهن، سپاه سلجوقی را در چارچوب تاریخ سلجوقی؛ عثمان توران بدون اختصاص دادن بخش جداگانه‌ای به آن، در چارچوب تاریخ سیاسی سلجوقی و فؤاد کوپرولو، در چارچوب تمدن سلجوقی بررسی کرده‌اند؛ ا.ح. اوزون چارشیلی نیز به‌طور مختصر و ناقص در ساختار بدین موضوع پرداخته است. فقط آ. بومباجی سپاه سلجوقی را موضوع پژوهشی مستقل در نظر گرفته است، اما او بیشتر بر «سازمان» سپاه سلجوقی تمرکز کرده است.

او بر آن است که تأسیس یک سرزمین جدید در آناتولی، نقطه عطفی در زندگی ترک‌ها به‌شمار می‌آید، که البته ایده‌ای درست و به‌جاست. بیان چنین موضوعی توسط دانشمندی خارجی اهمیت ویژه‌ای دارد. باین حال، نمی‌توان به‌طور کامل با نظر وی مبنی بر این که

«دوره سلجوقی صفحه‌ای اصیل و درخشان از تمدن اسلامی است» موافق بود. زیرا تمدنی که از آن به عنوان اصیل و درخشان یاد می‌شود، تمدن اسلامی نیست، بلکه تمدن ترک‌هاست. برای نمونه، دولت که بزرگ‌ترین تجلی تمدن معنوی است، یک دولت ترکی است. در واقع، پس از پژوهش‌های دامنه‌دار، وجود هنر ترکی که از هنر عربی و ایرانی متمایز است، امروزه در سراسر جهان پذیرفته شده و در زمان‌های مشخصی، کنگره‌های بین‌المللی در این زمینه برگزار می‌شود. به همین ترتیب، با پیشرفت پژوهش‌ها، وجود یک تمدن ترکی که از تمدن اسلامی متمایز است، بهتر درک خواهد شد. سپاه ترکی چه در تأسیس، حفاظت و گسترش یک سرزمین جدید و چه در ایجاد یک تمدن «درخشان» و «اصیل» ترکی در این سرزمین نقش بزرگی داشته است.

۳. سپاه چگونه باید بررسی شود؟

پیش از پرداختن به موضوع اصلی، باید ببینیم که از واژه «سپاه» چه برداشتی می‌شود. با شنیدن واژه سپاه، این عناصر به ذهن می‌آیند: ۱- عنصر انسانی، ۲- تشکیلات، ۳- تجهیزات. تاکنون سپاه با چنین تقسیم‌بندی تشکیلاتی بررسی نشده است. ما در چارچوب این طرح، کوشیده‌ایم تا سپاه امپراتوری سلجوقیان بزرگ را از تمام جنبه‌ها بررسی کنیم.^{۱۰} در اثر بزرگی که درباره تاریخ و تمدن سلجوقیان روم در حال نگارش هستیم و به دلیل موانع مختلف هنوز به پایان نرسیده است، سپاه در قالب یک مجلد جداگانه بررسی خواهد شد.

۴. عناصر مؤثر در حیات دولت

ما در این جستار، به جنبه‌ای از سپاه سلجوقیان روم - یعنی نقش آن در حیات دولت - که تاکنون کمتر مورد توجه قرار گرفته است، خواهیم پرداخت. این موضوع، نه تنها آن‌گونه که به نظر می‌رسد ظاهر ساده‌ای دارد، بلکه بسیار چندوجهی است. همان‌طور که می‌دانید، در حیات دولت عناصر متعددی ایفای نقش می‌کنند. عناصری که در حیات دولت نقش دارند، عمدتاً بدین شرح هستند: ۱- دربار، ۲- حکومت، ۳- سپاه، ۴- شهرها، ۵- گروه‌ها (اهل

فتوت یا اخی‌ها)، ۶- غازیان (مرزداران)، ۷- علمای دینی و اهل طریقت. حتی می‌توان این فهرست را گسترش داد.

۵. نقش سپاه در حیات دولت

۱,۵ مشارکت سپاه و دولت

الف: انتخاب حاکم برای تاج‌وتخت

همانند دیگر دوره‌ها در دولت سلجوقیان روم نیز، به‌دست‌آوردن تاج‌وتخت اغلب با کشمکش‌های میان اعضای خاندان سلطنتی همراه بوده است.^۱ به نظر می‌رسد که نخستین بار پس از مرگ رکن‌الدین سلیمان‌شاه دوم (۱۲۰۴م./۶۰۱ق.)، امرای بزرگ، پسر خردسال او، عزالدین کیخسرو سوم (۱۲۰۴-۱۲۰۵/۶۰۱-۶۰۱ق.) را به تخت نشانند. این انتخاب با سنت قدیمی ترک‌ها نیز سازگار بود.^۲ سلطنت مشترک سه برادر، عزالدین کیخسرو اول (۱۲۱۲-۱۲۲۰/۶۰۸-۶۱۷ق.) و علاءالدین کیقباد اول (۱۲۲۰-۱۲۳۷/۶۱۷-۶۳۴ق.)، پس از نبرد کوسه‌داغ (۱۲۴۳م./۶۴۰ق.) نیز به همین طریق شکل گرفت.

ب: تلاش بخشی از سپاه برای تسلط بر دولت:

پس از مرگ رکن‌الدین سلیمان‌شاه، غازیان (امیران مرزدار= اوچ‌ها)، پسر خردسال او را از تخت پایین کشیده و غیاث‌الدین کیخسرو اول که در قسطنطنیه^۳ لذر تبعید به‌سرمی‌برد را به تخت نشانند. بدین ترتیب، غیاث‌الدین کیخسرو اول برای بار دوم به عنوان حاکم سلجوقی انتخاب شد (۱۲۰۵-۱۲۱۱م./۶۰۱-۶۰۷ق.). چنین اتفاقی، پیروزی سپاه مرزداران، که کاملاً از ترکمن‌ها تشکیل شده بود بر سپاه مرکزی و امیران آن که از عناصر قومی مختلف تشکیل شده بودند به‌شمار می‌آید. در واقع، امیرانی که چنین کاری را به انجام رساندند، توانستند به همراه نزدیکانشان وارد سازمان مرکزی دولت شوند.

۲,۵ تسلط امیران و واکنش سلطان به عنوان صاحب اقتدار

تلاش امیران بزرگ برای تسلط بر سلطانی که به نوعی با انتخاب ایشان بر سر کار آمده بود، یعنی میل ایشان برای تثبیت حق انتخاب سلطان و تلاش برای سلب اقتدار دولت از

صاحبان اصلی آن، منجر به ظهور کشمکش‌هایی میان سلاطین و امرا شد. اقدام علاءالدین کیقباد بزرگ در ۱۲۲۳م./۶۲۰ق. در قیصریه برای پاکسازی گسترده امیران و حل ریشه‌ای این مسئله به نفع خود، نمونه‌ای بارز از این موضوع است. [وی این کار را با یاری] نایب سیف‌الدین حقه‌بازاغلو و امیر ماورزوموس کومینوس [به انجام رساند].

۶. خدمات سپاه به دولت

خدمات سپاه به دولت بسیار مهم‌تر است. در رأس این خدمات، محافظت از کشور تأسیس شده در آناتولی در برابر خطرات خارجی قرار دارد. آنگونه که بمباجی نیز گفته است درپیش‌گرفتن سیاست‌های اقتصادی سازگار با موقعیت جغرافیای سیاسی آناتولی، سلاطین سلجوقی را قادر کرد تا این منطقه را در مدت کوتاهی به کشوری بسیار ثروتمند و مرفه تبدیل کنند.^{۱۴} از سوی دیگر، آناتولی در طول تاریخ پل ارتباطی میان اقوام گوناگون بوده است. بسیاری از اقوام از این منطقه عبور کرده‌اند. از سویی، امپراتوری بیزانس هرگز سیاست بازپس‌گیری آناتولی از دست ترک‌ها را کنار نگذاشته بود.

۱,۶ نبردهای سرنوشت‌ساز و عملکرد آنها

در اینجا به طور خلاصه به نبردهای سرنوشت‌ساز مرتبط با آناتولی، نظری افکنده خواهد شد:

- نبردهایی که منجر به ایجاد یک کشور ترکی در آناتولی شد: مانند نبرد ملازگرد در سال ۱۰۷۱م./۴۶۳ق.
- نبردهایی که منجر به محافظت از کشور تأسیس شده در آناتولی شدند: مانند نبرد میروکیفالون در سال ۱۱۷۶م./۵۷۲ق. و نبرد یاسی‌چمن در سال ۱۲۳۰م./۶۲۷ق.
- نبردهایی که باعث نجات این کشور و تأسیس یک دولت جدید شدند: مانند نبرد ساکاربا و نبرد دوملو پینار.

۲,۶ حفاظت از آناتولی توسط سپاه سلجوقی

الف) به گفته تاریخدان اسرائیلی، سیوان، حتی صلاح‌الدین ایوبی نیز در مقطعی از خلیفه درخواست کرده بود تا آناتولی به او واگذار شود. به نظر می‌رسد که صلاح‌الدین ایوبی نیز قصد فتح آناتولی را داشت.^{۱۵}

ب) آناتولی یکی از بزرگ‌ترین خطرات خود را به‌واسطه جلال‌الدین خوارزم‌شاه، که از مقابل مغولان گریخته و در آذربایجان دولتی تأسیس کرده بود، تجربه کرد. این اقدام، علاء‌الدین کیقباد را به شدت نگران کرد و او با کمک ایوبیان، جلال‌الدین را در نبرد یاسی‌چمن شکست داد.

پ) اگرچه برخی از حاکمان ایوبی همچون الملک الکامل برای تصرف آناتولی اقدام کردند، اما با تدابیری که به‌موقع [از سوی حاکمان سلجوقی روم] گرفته شد، این خطر به راحتی دفع شد.^{۱۶}

ت) نبردی که باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد، نبرد مریوکیفالون در سال ۱۱۷۶م/۵۷۲ق. است. ۱۰۵ سال پس از نبرد ملازگرد، امپراتور بیزانس، مانوئل کومنینوس، تمام نیروهای خود را جمع کرد تا ترک‌ها را از سرزمین جدیدشان، آناتولی، بیرون براند. او از مناسب‌ترین نقطه ممکن حمله کرد، اما در برابر سلطان سلجوقی، قلیچ ارسلان دوم، شکست خورد. پس از این نبرد، حتی امپراتوری بیزانس نیز پذیرفت که نمی‌توان ترک‌ها را از آناتولی بیرون راند. به گفته برخی مورخان، نبرد مریوکیفالون به اندازه نبرد ملازگرد دارای اهمیت است.^{۱۷}

پ) سیاست سلجوقی و نقش سپاه در تحقق آن: برقراری وحدت آناتولی

سیاست دولت سلجوقی را می‌توان بدین صورت خلاصه کرد: «برقراری وحدت در آناتولی زیر حاکمیت سلجوقی». در تحقق این سیاست، سپاه نقش اصلی را ایفا کرده بود. پس از نبرد ملازگرد، چندین دولت ترکی در آناتولی تأسیس شدند. از جمله مهم‌ترین این دولت‌ها می‌توان به آل‌سلطوق در ارضروم (۱۰۷۱-۱۲۰۱م/۶۶۴-۵۹۷ق.)، منگوجک‌ها در ارزنجان و دیوریگی (تقریباً ۱۰۷۱-۱۲۵۲/۶۶۴-۶۵۰ق.)، دانشمندیان در سیواس (تقریباً ۱۰۷۱-۱۰۷۴م/۶۶۴-۶۷ق.)،^{۱۸} و سلجوقیان آناتولی در ازنیق (نیقیه) و قونیه (۱۰۷۳-۱۳۰۸م/۶۶۷-۷۰۷ق.) اشاره کرد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در آناتولی وحدت

سیاسی وجود نداشت. بزرگترین این دولت‌ها، دولت سلجوقیان روم بود که نیکه را به عنوان پایتخت خود انتخاب کرد، در مدت کوتاهی به دریای اژه و سواحل [دریای] مرمره رسید و بیشترین مرز را با امپراتوری بیزانس داشت.

نخستین جنگ صلیبی (۱۰۹۷م./۴۸۹ق.) ضربه بزرگی به این دولت وارد کرد: با از دست دادن غرب آناتولی و پایتخت خود، نیکه، به قونیه عقب‌نشینی کرد و مانند دیگر دولت‌های ترکی به یک دولت محصور در خشکی تبدیل شد.

رقابت‌های داخلی میان اعضای خاندان سلطنتی از یک سوی و درگیری‌ها با سایر دولت‌های ترک - به‌ویژه دانشمندیان - از سوی دیگر، دولت سلجوقی را بارها در موقعیت‌های دشواری قرار داد. دولت سلجوقی که پیش از استقرار کامل در آناتولی، سیاست گسترش به سمت شرق و جنوب شرق را در پیش گرفته بود، دو تن از بزرگترین حاکمان مؤسس خود، سلیمان‌شاه اول (۱۰۷۵-۱۰۸۶م./۶۶۷-۴۷۹ق.) و قلیچ ارسلان اول (۱۰۸۶-۱۰۹۲م./۴۷۹-۴۸۵ق.)، را در این مسیر از دست داد. پس از آن، جانشینان آن‌ها توجه خود را از خارج به داخل آناتولی معطوف کردند. از آن پس بود که سیاست وحدت آناتولی زیر حاکمیت سلجوقی آغاز شد:

این سیاست که با از میان برداشتن دولت دانشمندیان توسط سلطان سلجوقی، قلیچ ارسلان دوم (۱۱۷۵م./۵۷۱ق.)، آغاز شده بود، توسط علاءالدین کیقباد اول و با انحلال دولت منگوجک‌ها و شاخه سلجوقی که در ارضروم جایگزین آل‌سلطوق شده بود ادامه یافت و با فتح بسیاری از شهرها و قلعه‌ها در شرق و جنوب شرق، از جمله اورف، به اوج خود رسید. علاوه بر این، فتح انطالیه و سینوپ توسط غیاث‌الدین کیخسرو اول و عزالدین کیکاوس اول حرکاتی بودند که بعدها و با الحاق سواحل مدیترانه و دریای سیاه به قلمرو سلجوقی این روند را تکمیل کردند.

۷- زندگی در سپاه

اعضای سپاه سلجوقی که بخش عمده‌ای از آن‌ها ترک‌نژاد نبودند، برای این خدمات بهای گزافی را به دولت تحمیل می‌کردند. آن‌ها، به‌ویژه امیران بزرگ، در نهایت تجمل زندگی

می‌کردند. برای نمونه، درحالی‌که در دربار علاءالدین کیقباد بزرگ روزانه ۳۰ گوسفند ذبح می‌شد، در دربار امیر بزرگ سیف‌الدین آی‌آبه برای آشپزخانه ۸۰ تا ۸۵ گوسفند ذبح می‌شد. یکی دیگر از امیران بزرگ، چه در زمستان و چه در تابستان بدون گوشت کبک، بر سر سفره نمی‌نشست. اعضای سپاه این زندگی بسیار تجملی را از طریق: ۱. دستمزدها، ۲. اقطاع‌ها، ۳. حق‌الزحمه‌ها، ۴. سهم غنایم و جوایزی که توسط سلطان در مناسبت‌های مختلف اعطا می‌شد، تأمین می‌کردند.

۱،۷ دستمزدها

امیران دارای مواجب حتی با معیارهای امروزی نیز مبالغ هنگفتی دریافت می‌کردند؛ زمانی که وزیر دانشمند، نجم‌الدین نخجوانی، با در نظر گرفتن شرایط بدی که به دلیل تسلط مغولان به دولت سلجوقی تحمیل شده بود، تصمیم گرفت که روزانه بیش از ۲ درهم نقره، یعنی سالانه بیش از ۷۲۰ درهم، دریافت نکند، با مخالفت همگان مواجه شد. در نهایت وزیر را مجبور کردند که سالانه ۴۰۰۰۰۰ درهم نقره را بپذیرد. نیمی از این مبلغ سهم امرای بزرگ می‌شد. اگر ۱۰ درهم نقره معادل ۱ دینار طلا، و هر دینار طلا حداقل معادل یک سکه طلای رشاد^۹ در نظر گرفته شود، به راحتی می‌توان فهمید که چه مقدار پول به دست یک امیر بزرگ می‌رسید. این که یک وزیر می‌توانست با روزانه ۲ درهم نقره زندگی کند، می‌تواند تصویری از قدرت خرید پول [در آن دوران] به دست دهد.

۲،۷ اقطاع‌ها

برخی از امیران به جای حقوق، «اقطاع» دریافت می‌کردند. هنگامی که بسیج همگانی اعلام می‌شد، صاحبان اقطاع دعوت شده با نیروهای زیر فرمان خود به محل تجمع می‌آمدند. در این مورد تنها یک نمونه در دست داریم: سلطان علاءالدین کیقباد، منطقه زارا با درآمد ۱۰۰۰۰۰۰ درهم نقره را به امیر کمال‌الدین قره‌تای که دوباره مورد لطف سلطان قرار گرفته بود، اقطاع داد. در مقابل، قره‌تای موظف بود ۶۰ سرباز کاملاً مجهز تأمین کند.

۳،۷ سربازان مزدور

سپاه سلجوقی..... ۱۸۵

دولت سلجوقی از سربازان مزدور خارجی نیز در سپاه استفاده می‌کرد. به نظر می‌رسد که دولت سلجوقی بالاترین دستمزد را به سربازان خارجی می‌داد. سالانه ۱۰۰۰۰ سکه طلای بیزانسی. با ظهور خطر مغول، سلطان سلجوقی، غیاث‌الدین کیخسرو دوم (۱۲۳۷-۱۲۴۶م./۶۳۴-۶۴۳ق.)، نایب‌السلطنه، شمس‌الدین اصفهانی، را با ۱۰۰۰۰۰۰ دینار طلا و ۱ میلیون درهم نقره به سوریه فرستاد تا ۲۰۰۰۰۰ سرباز مزدور تأمین کند.^{۲۰}

۴،۷ غنایم و جوایز

درآمد گروه‌های مختلف امیران سلجوقی تنها به حقوق، اقطاع‌ها و دستمزدها محدود نمی‌شد. آن‌ها پس از پیروزی [در نبردها] نیز سهمی از غنایم به دست آمده دریافت می‌کردند. سلطان همچنین به شیوه‌های گوناگون به امیران پیروز پاداش می‌داد.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که در ابتدای نوشته‌مان گفتیم، سپاه ترکی در طول تاریخ طولانی خود در تأسیس امپراتوری‌ها، محافظت از کشورها و ایجاد تمدن‌ها نقش آفرینی کرده است. این سپاه برای بیش از ۱۰۰۰ سال در بخش بزرگی از جهان اسلام، حاکمیت ترک‌ها را برقرار کرده و از اسلام دفاع کرده است. اکنون نیز با ویژگی‌های برتر خود، در کنار غربی‌ها از تمدن غربی که بدان پیوسته است، محافظت می‌کند.

پی‌نوشت

۱. Anadolu Selçukluları. عنوانی که گاه در کنار Türkiye Selçukluları (سلجوقیان ترکیه) از سوی تاریخ‌نگاری ترکیه نوین برای «سلجوقیان روم» به‌کار می‌رود. باین‌حال در این ترجمه برای شاخه آناتولی سلجوقیان از عبارت «سلجوقیان روم» استفاده شده است. م.

۲. köprülüzade Mehmed Fuad, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti, *Milli Tettebbitlar Mecmuasz, 1115 (1331)*, S. 212-221.

هیچ پژوهشگری از این پژوهش‌ها بهره‌مند نشده است.

۳. Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Istanbul, 1941, s. 108-122.

۴. V. Gordlevski, *Gosudarstuo Sel'dzukidar Maloj Azii*, Moskova, 1941, S. 148-

° Claude Cahen, *Preottoman Turkey*, London, 1968, s. 230-234

∴ O. Turan *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Istanbul, 1971.

∿ Alesion Bombaci, The Army of the Saljuqs of Rum. (1973 yılında toplanan I. Beynelmillel Türkoloji Kongresine sunulmuş tebliğin İngilizce tercümesi. *Annali, XXVIII (1978)*, S. 343-64.-

∧ al Fodor, The Way of Seljuk Institution to Hungary: The Cerehör, *Ada Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* XXXVIII/3 (1984), s. 366-399,

∴ W. E. Kaegl, jr., The Contribution of Archery to the Turkish Conquest of Anatolia, *Speculum*, 39, 1964, s. 96-108

∴ Alp Arslan Zamanı Selçuklu Askeri Teskilâtı, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 217-289.

∴ Bu hususta O. Turan'ın, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, (Istanbul, 1971) adlı eserinde geniş bilgi vardır

∴ Bahaeddin ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ankara, 1982, S. 63 ve devam

∴ نویسنده از لفظ استانبول استفاده کرده است. با توجه به اینکه پیشینه این نام به ۸۵۷/۱۴۵۳ ق. و فتح قسطنطنیه توسط سلطان محمد فاتح بازمی گردد در ترجمه به جای استانبول، قسطنطنیه به کار رفته است. م.

∴ A. Bombaci, *a.g.e.*, s. 343; Ayrıca O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslim Medeniyeti*, Istanbul, 1980 (3. baskı), s. 368 ve devamı. Anadolu'nun Selçuklular zamanında zenginliği bugün yerli-yabancı bütün ilim adamları tarafından artık tartışmasız kabul edilmektedir. En yeni misâl olarak bk. Ziya M. Buniatov, XII-XIII. yüzyıllarda Azerbeycan ve Anadolu ilişkilerini incelemek İçin Kaynak Olarak, Anadolu Selçuklularının Kafkasya'da Bulunmuş Sikkeleri. *X. Türk Tarih Kongresi Bildiri özetleri*, Ankara, 1986, s. 86

∴ Emmanuel Sivan, *L'Islam et la Croisade*, Paris, 1968.

∴ Bu savaşlara dair adı geçen büyük eserimizde geniş bilgi vardır.

∴ Bu hususta şimdi bk. Mehmet Altay Köymen, Selçuklular ve Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi *Selçuk* (Dergisi), II/ (1986), s. 21-35. Gerekli bibliyografya orada verilmiştir.

∴ دانشمندیان تا ۱۱۷۸ م. ۵۷۳ ق. در آناتولی مرکزی و نواحی همچون سیواس، توقات، آماسیه و ملطیه حکومت کردند. خود نویسنده نیز در ادامه تاریخ از میان رفتن آنها را ۱۱۷۵ گفته است. م.

سپاه سلجوقی..... ۱۸۷

^{۱۹}. نوعی سکه طلا که به مناسبت دهمین سالگرد به تخت نشستن سلطان محمد پنجم (۱۹۰۹-

۱۹۱۸ م. ۱۳۲۷-۱۳۳۶ ق.) در عثمانی ضرب می شد. م.

^{۲۰}O. Turan, *a.g.e.*, s. 431, ondan naklen A. Bombaci, *a.g.e.* s. 357